

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН**

жаран Болотбек Мырзабекович Толоевдин жана анын өкүлү Жамангул
Мусталипаевич Жунусовдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз
Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин
29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун конституциялуулугун
текшерүү жөнүндөгү иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2014-жылдын 7-октябры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы:
төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар: Ч.А. Айдарбекова,
М.Р. Бобукеева, Э.Т. Мамыров, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осмонбаев,
Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,
сот жыйналышынын катчысы Н.А. Илиязованын,
кайрылуучу тарап – жаран Б.М. Толоев жана анын өкүлү Ж.М. Жунусовдун;
жоопкер-тарап–ишеним каттын негизинде Кыргыз Республикасынын
Жогорку Кеңешинин кызыкчылыктарын көздөгөн өкүлү Ч.Ч. Урумкалиеванын
катышуулары менен,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1 жана 6-
бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык
палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 1, 4, 18, 19, 24, 37 жана 42-

беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, ачык соттук жыйналышта Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун «алкоголдук, баңгилик жана башка мас абалында күнөөлүү адамдар тарабынан жасалган, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 281-беренесинин үчүнчү бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө; Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 303-315-беренелиренде каралган жазык ишинен тышкары» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Ишти кароого жаран Б.М. Толоевдин жана анын өкүлү Ж.М. Жунусовдун өтүнүчү себеп болду.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун «алкоголдук, баңгилик жана башка мас абалында күнөөлүү адамдар тарабынан жасалган, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 281-беренесинин үчүнчү бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө; Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 303-315-беренелиренде каралган жазык ишинен тышкары» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндөгү маселеде аныксыздыктын пайда болуусу ишти кароого негиз болду.

Ишти сот жыйналышына даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы А.О. Нарынбекованын маалыматын угуп, көрсөтүлгөн материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТА П Т Ы :

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2014-жылдын 31-январында Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун «алкоголдук, баңгилик жана башка мас абалында күнөөлүү адамдар тарабынан жасалган, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 281-беренесинин үчүнчү бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө; Кыргыз

Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 303-315-беренелиренде каралган жазык ишинен тышкары» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу жана 2012-жылдын 10-августунда кабыл алынган №164 «Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесинин 6-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө ылайык келбегендигин таануу жөнүндө жаран Б.М. Толоевдин жана анын ишеним катынын негизинде өкүлү болгон Ж.М. Жунусовдун өтүнүчү келип түшкөн.

Арыз берүүчүнүн пикири боюнча, талаш-тартыш туудурган ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан каралган баарынын мыйзам жана сот алдында тең экендиги жөнүндө жобону (16-беренесинин 3-бөлүгү) бузат жана жазык сот өндүрүшүндө жарандарды кызматтык абалы, негизинен кызматтык кылмыштар боюнча басмырлоого мүмкүндүк берет, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келет.

Арыз берүүчү, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин талаш-тартыш туудурган 29-беренесинин 1-бөлүгү акыл эси жайында эмес абалда өлтүрүп алуу же денесине залал келтирүү жасаган адамга карата жазык ишин кыскартууга мүмкүндүк берет деп эсептейт. Бирок, кызмат адамы тарабынан этиятсыздык менен жасалган анча оор эмес кылмыш кыскартууга жатпайт, арыз берүүчүнүн пикири боюнча, ал жазык ишин кароо жана козгоо учурунда кызмат адамдарынын басмырлоо болуп саналат.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын 2014-жылдын 7-мартындагы аныктамасы менен арыз ээсинин өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Сот жыйналышынын жүрүшүндө Б.М. Толоев жана анын өкүлү Ж.М. Жунусов өздөрүнүн талаптарынын көлөмүн азайтып жана мурда берилген өтүнүчтөгү Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 281, 303-беренелерин алып салууну суранышты.

Жоопкер-тараптын өкүлү – Ч.Ч. Урумкалиева кайрылуучу тараптын жүйөлөрү менен макул болбостон, мыйзамдардын талаш-тартыш туудурган ченемдери Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Конституциялык палата тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, иштин материалдарын изилдеп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, кайрылуудагы ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексине 2012-жылдын 10-августундагы №164 «Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесинин 6-бөлүгү менен киргизилген өзгөртүүлөр менен толуктоолор алардын органикалык бөлүгү болгондугун эске алып, анын негизги бөлүгү болуп саналып калат. Ага байланыштуу, ушул иш боюнча Конституциялык палатанын кароо предмети болуп Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 304-315–беренелеринде каралган кылмыштар жөнүндө жазык иштеринен башкасын албаганда, эгерде адам коомдук коркунучтуу болбой калса, жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин кыскартууну караган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жоболору саналат.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин «Жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин кыскартуу» деген 29-беренеси төмөнкүнү айкындайт:

«(1) Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 65 жана 66-беренелерине ылайык сот (судья), прокурор, ошондой эле тергөөчү прокурордун

макулдугу менен төмөнкү учурларда адамды жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин токтотот:

2) эгерде адам коомдук коркунучтуу болбой калса, алкогольдук, баңгилик жана башка мас абалында күнөөлүү адамдар тарабынан жасалган, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 281-беренесинин үчүнчү бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө; Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 303-315-беренелеринде каралган жазык ишинен тышкары».

1999-жылдын 30-июнундагы №62 Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипте кабыл алынган, 1999-жылдын 30-июнундагы №63 «Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин колдонууга киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен киргизилген, «Эркин-Тоо» гезитинде 1999-жылдын 21-июлунда №59-60-61-62 сандарында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын Ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп эсептелинет.

2. Баары мыйзам жана сот алдында тең экендиги жөнүндө конституциялык жобо (16-беренесинин 3-бөлүгү) укуктук мамлекеттин фундаменталдык башатынын бири болуп саналат. Бул конституциялык жобо Адам укуктарынын Жалпы декларациясынын 7-беренесин, Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын 7-беренесин Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын 20-беренесин 2-бөлүгүн жана 14-беренесин кошуп алганда, толугу менен эл аралык укуктук ченемдерге ылайык келет.

Баары мыйзам алдындагы тең экендиги жөнүндө конституциялык принцип баарынан мурда басмырлоого каршы мүнөздөгү талап катары түшүнүлүшү керек, ал мыйзамда кандайдыр бир жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этноско таандыгы, курагы, туткан дини, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле адамдын жана жарандын коомдук жана жеке жашоосунун ар кайсы тармактарында укуктук мүмкүнчүлүктөрүнүн теңдигин бузууга алып келген кандайдыр бир башка жагдайлар белгисине негизделген, мыйзамда кандайдыр бир айырмачылыктарды, артыкчылык

коюуларды же алып салууларды белгилөөгө жол берүүгө мүмкүн эместигин карайт. Мындай учурда мыйзам чыгаруучу тарабынан жол берилген баары мыйзам алдында тең экендик принцибин чектөө Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн жалпы маанилүү конституциялык максаттарга укук ченемдүү жана кош өлчөмдүү болууга тийиш.

Кылмыш-жаза укугунда бул принциби кылмыш-жаза мыйзамынын алдында барынын тең болгондугун белгилейт, кылмыштан жабыркаган бардык адамдардын жазык-укуктук коргоого болгон тең укугун, ошондой эле кылмыш субъекттери үчүн жазык жоопкерчилигинин негиздеринин бирдейлигин түшүндүрөт. Коомго коркунуч келтирген иштерди жасоонун терс кесепеттерине дуушар болуп жазык жоопкерчилигине тартылган адамдарга бирдей милдеттерди белгилөөнүн юридикалык негизи катары жазык мыйзамдарында бекитилген кылмыштын курамы болот.

Жарандардын теңдик принциби башка жазык мыйзамдарынан бөлүп кароого болбойт жана эң алды менен, акыйкаттык жана гумандуулуктун жазык-укуктук принциптерге диалектикалык байланышта колдонулат. Теңдик жана акыйкаттык принциптеринин айкалышы кылмыш жосундарынын жана жазык жоопкерчилигинин мыйзамдуу ажыратууну алдын ала карайт, кылмыш-жаза мыйзамы мыйзамы бул принциптерге ылайык майнаптуу, криминологиялык жана социалдык жактан негизделген болушу керек. Мындан тышкары, теңдик жана акыйкаттык принциптери жазык-укуктук таасир этүүнү жекелештирүүгө багытталган, ага байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси жасалган кылмыштын мүнөзүн жана коомдук коркунучунун деңгээлин, анын жасалуудагы жагдайларын, инсандын касиеттерин жана башка факторлорду эске алууга милдеттендирет.

Кылмышкердин инсандыгынын белгилүү бир касиеттерин аныктоого жазма буйрук берүүчү, ушул эле аспектте гумандуулук принциби ишке ашырылат. Гумандуулуктун көрүнүшү болуп жашы жетелектердин жазык жоопкерчилигинин өзгөчөлүгү, аялдарга жаза берүүнү дайындоонун өзгөчөлүктөрү жана башкалар чыгат.

3. Кылмыш жоопкерчилигин бөлүштүрүлүшү мыйзам чыгаруучунун дискрециясы болуп саналат, ал аркылуу жазык жоопкерчилигинен бошотуунун жалпы жана атайын эрежелери белгиленет. Жазык жоопкерчилигинен бошотуунун жалпы эрежелери Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 65-беренесинде аныкталган.

Жазык жоопкерчилигинен бошотуу – жазык иликтөөсүн жүзөгө ашыруучу мамлекеттик органдын жазык иши боюнча, эгерде кылмыш жасоо фактысы далилденсе, андан аркы өндүрүшүнөн баш тартуусу деп эсептелет. Мындай учурда жазык иши адамга кандайдыр бир жазык чараларын көрбөстөн кыскартылат. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 65-беренеси менен жөнгө салынуучу жазык жоопкерчилигинен бошотуу анча оор эмес кылмышты жасоо же чоң коркунуч келтирбеген кылмыштарды жасоо менен байланышкан. Ошентип, бул жазык-укуктук институтунун кылмыштарды категориялаштыруу менен болгон байланышы байкоого болот. Ошондуктан, кылмыштарды коомго коркунуч келтирүү мүнөзүнө жана деңгээлине жараша категорияларга бөлүү жазык жоопкерчилигин бөлүштүрүлүшүнүн маанилүү каражаты болуп саналат.

Жазык жоопкерчилигинен бошотуу – жазык иликтөөсүн жүзөгө ашыруучу мамлекеттик органдын жазык иши боюнча, эгерде кылмыш жасоо фактысы далилденсе, андан аркы өндүрүшүнөн баш тартуусу деп эсептелет. Мындай учурда жазык иши адамга кандайдыр бир жазык чараларын көрбөстөн кыскартылат. Мында жазык жоопкерчилигинен бошотуу, жасалган иште кылмыш курамы жок, же кылмыш жасаган адам күнөөлүү эмес деп таанылбайт. Жазык жоопкерчилигинен бошотуунун укуктук маңызы адамды жазык жоопкерчилигине тартуунун максаттуу эместигинде камтылган, ал ар бир жекече конкреттүү учур үчүн дагы жаңы маанилүү натыйжага жетүү мүмкүндүгү аныкталат, жана ага жетүү ыкмалары ар бир так учурдагы жазык жоопкерчилигинен бошотуу шарттарынын жетиштүү жыйындысы аркылуу ага жетишүү ыкмалары такталат.

Мыйзам чыгаруучу мамлекеттик жазык саясатынын тигил же бул өнүгүү этаптын багытына жараша, жазык жоопкерчилигинен бошотуунун жалпы жана

атайын негиздерин аныктоого жана өзгөртүүгө, ошондой эле бул эрежелерден башканы белгилөөгө укуктуу, ушундай болуп конституциялуулук предметине талаш-тартыш туудурган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жоболору болуп саналат.

Арыз берүүчүнүн талаш-тартыш туудурган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин ченеми басмырлоочу болуп саналат деген, анткени баары мыйзам жана сот алдындагы конституциялык теңдик принцибин бузат деген далилдери кудуретсиз болуп саналат. Бардыгынын жазык мыйзамынын алдында теңдик принцибинин өзгөчөлүгүнө ылайык, жазык жоопкерчилигинен бошотуу жазык жоопкерчилигине тартылган адамдын субъективдүү укугу катары карала албайт. Тескерисинче, кылмыш жасаган ар бир адам жазык-укуктук таасир этүүчү чараларынан өтүүшү керек.

Мында, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин жоболору Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин бир катар беренелери тарабынан каралган кылмыштардын тизмегин бекитет, аларды аткаруу учурунда жазык ишин аталган кылмыштарды жасаган субъекттерге жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин кыскартууга мүмкүн эместигин билдирет. Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин ушул ченемдик жобосу кылмыштар категориясынын маңызына, ошондой эле аларды аткаруу субъекттердин статусуна негизделген. Ошентип, талаш-тартыш туудурган беренелер (304-315-беренелер) Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин «Кызматтык кылмыштар» 30-главасына караштуу. Ошентип, талаш-тартыш туудурган жобо менен каралган башка негиздер аталган кылмыштарды жасаган субъекттердин статусуна байланыштуу. Атап айтканда, бул мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызмат адамдарына, ошондой эле аталган органдардын башка кызматкерлерине таандык.

Кызматтык кылмыштар тобунун өзгөчөлүгү болуп, алардын басымдуу көпчүлүгү атайын субъекттер (мамлекеттик жана муниципалдык кызмат ордун

ээлеген кызмат адамдар) тарабынан, жана башка жарандарга салыштырмалуу, укуктардын көбүрөөк чөйрөсүнө жана ыйгарым укуктарга ээ болот, ошондуктан алар тарабынан жасалган кылмыштар коомдук мамилелерге олуттуу зыян келтириши мүмкүн. Бул кылмыштардын коомдук коркунучу, алардын жасалашынын натыйжасында мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтардын, Куралдуу Күчтөрдүн жана мамлекеттик аскердик түзүлүштөрүнүн нормалдуу ишмердүүлүгү бузулат, жарандардын жана уюмдардын укуктары жана мыйзамдуу кызыкчылыктары, жалпысынан – коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгы кемсинтилет.

Кызматтык кылмыштардын айырмалоочу сапаты болуп, аталган органдар менен мекемелердин нормалдуу иштешине кол салуу менен, алар бир гана коомдо өздөрүнүн кадыр-баркын төмөндөтпөстөн, ошондой эле жарандардын өз укуктарынын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарынын корголушуна болгон ишениминин солгундатышына алып келет.

Кызматтык кылмыштарды жасоонун натыйжасында жеке жана юридикалык жактарга да олуттуу материалдык зыян келтирилет, мамлекеттик жана муниципалдык бийлик органдарынын нормалдуу иштеши бузулат, жалпы бийлик дискредитацияга дуушар болот. Буга байланыштуу, мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинде каралган жазык жоопкерчилигинен бошотуунун жалпы эрежесинен негизделген башка ченемдерди караган.

Жогоруда баяндалгандын негизинде Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, 8 жана 9-бөлүктөрүн «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46, 47, 48, 51, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

Ч Е Ч Т И

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 304-315–беренелеринде каралган кылмыштар жөнүндө жазык иштеринен тышкары, эгер адам коомдук коркунучтуу болбой калса, жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин кыскартууну караган Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жобосун, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер, анын ичинде мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана башка аскер түзүлүштөрүнүн кызмат адамдары болуп саналган кылмыш субъекттерине карата кандай колдонулса, ошондой чарада Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы, даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык палатанын расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысында» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Бул иш боюнча судья Э.Ж. Осмонбаев жана К.С. Сооронкулованын өзгөчө пикири бар (төмөндөгүнү караңыз).

Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө жаран Болотбек Мырзабекович Толоевдин кайрылуусу боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Чечимине Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялары Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

1. Сот адилеттигинин базалык принциби жазык мыйзамы тарабынан каралган кылмыш жосунду кандай гана адам болбосун жоопкерчилик тартуунун болбой койбостугу болуп саналат. Аны менен бирге, укуктук мамлекетте жазык жоопкерчилиги максатка жетүүнүн өзү эмес, кылмыш иштерин жасаган адамдарды оңдоо жана башка жарандарга алдын ала таасир этүүчү алдын алуу каражат болгондуктан, мыйзам чыгаруучу күнөөлүү адамга жазык жоопкерчилигинин чараларын ишке ашырууга байланышпаган таасир этүүнүн атаандаш ыкмаларын колдонуу мүмкүндүгүнө жол берет жана жазалоонун максаттарына дифференциациялоо жол менен жетишүүгө аракет кылат. Мындай дифференциацияланган жолдордун бири болуп жазык жоопкерчилигинен бошотуу саналат. Дифференцияланган каражаттарынын бири болгон жазык жоопкерчилигинен бошотуунун негиздери мыйзамга ылайык катуу колдонулушу зарыл.

2. Кылмыш-жаза кодексинде жазык жоопкерчилигинен бошотууга багышталган ченемдер өз алдынча главага бөлүнгөн (11-глава). Жазык жоопкерчилигинен бошотууга жазык-процесстик мыйзамдардын ченемдери менен жөнгө салынуучу өзгөчө процесстик таризи таандык. Ал алдын ала тергөө же соттук тергөө стадияларында жазык ишин кыскартуусунда камтылган (ЖПКнын 29-беренеси). Жазык жоопкерчилигинен бошотуу жөнүндө чечим кабыл алуу укугу сотко, прокурорго, ошондой эле тергөөчүгө, прокурордун макулдугу менен гана берилген.

Ошентип, жазык жоопкерчилигинен бошотуу компетенттүү мамлекеттик органдын актысында жазылган жазалана турган жосунду жасаган адамды сотто соттолуудан бошотуу болуп саналат.

Конституциялуулук предметине талаш-тартыш туудуручу Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун «алкоголдук, баңгилик жана башка мас абалында күнөөлүү адамдар тарабынан жасалган, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 281-беренесинин үчүнчү бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө; Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 224, 225, 303-315-беренелеринде каралган жазык ишинен тышкары, КЖКнын Өзгөчө бөлүгүндө каралган кылмыштардын бардык курамына таркалат.

Талаш-тартыш туудуручу ченемдик мыйзам төмөнкүдөй негиздердин тизмегин камтыйт, алар бар болгон учурда сот, прокурор, ошондой эле прокурордун макулдугу менен тергөөчү адамды жазык жоопкерчилигинен бошотуу жөнүндө чечимди кабыл алууга зарыл:

а) биринчи жолу жасалган кылмыш;

б) чоң коркунуч келтирбеген жана анча оор эмес кылмыштар категориясына кирген кылмыш;

в) эгер адам коомдук коркунуч келтирбесе.

Бул негиздердин бири жок болгондо, каралган ченемдин колдонулушун алып салат.

Эскертип кетүү керек, КЖКнын 10-беренесине ылайык чоң коркунуч келтирбеген кылмыштарга - эки жылга эркиндигинен ажыратуудан ашпаган эң жогорку жаза колдонулган, атайылап жасалган, ошондой эле эң жогорку жазасы беш жылга эркиндигинен ажыратуудан ашпаган байкабастыктан жасалган кылмыштар таандык, анча оор эмес кылмыштарга болсо, КЖКнын 11-беренесине ылайык, мыйзам тарабынан беш жылдан ашпаган мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу түрүндө жаза каралган атайылап жасалган кылмыштар, ошондой эле беш жылдан ашык эркиндигинен ажыратуу түрүндө жаза каралган байкабастыктан жасалган кылмыштар таандык.

Бул контекстте өзгөчө көңүлдү үчүнчү негиз ээлейт. Коомго коркунучтуу болбой калган адамга мыйзам чыгаруу критерийлеринин жоктугу суроо жаратат: кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү болгон адам коомго коркунучтуу болбой калды деген ынанымга келүү үчүн укук ченемди колдонуучу орган тарабынан кандай дайындар зарыл жана аны жазык жоопкерчилигине тартпай туруп жазык мыйзамынын максаттары аткарылды деген үчүн кандай дайындардын болгону зарыл. Биринчи экөөнөн айырмаланып, үчүнчү негиз мыйзам чыгаруучу тарабынан кеңири жана абстракттуу аныкталган, бул соттун, прокурордун жана тергөөчүнүн кароосунда өтө кеңейтилген эркиндикке алып келиши мүмкүн.

Адамдын коомдук коркунучун аныктоо учурунда соттук-тергөө практикасы биринчи кезекте жасалган кылмыштын мүнөзүнө жана оордугуна, ошондой эле айыпталуучунун (инсан) кылмыш жасалганга чейинки жана кийинки жүрүм-турумун мүнөздөгөн жагдайларга жараша жүргүзүлөт.

«Адамдын коомдук коркунучтуулугунун жоюлушуу» деген түшүнүк деп айыпталуучунун жашоо шартындагы же ишмердүүлүгүндөгү, анын эрки менен болгон өзгөрүүлөр (мисалы, материалдык жоопкерчилик менен байланышпаган ишке өтүү, жашаган дарегин өзгөртүү жана коомго каршы чөйрө менен ажырашуу, аракеттиктен дарылануу ж.б), эркинен тышкары (милдеттүү аскердик өтөөгө чакыруу, кызмат абалынан кыянаттык менен пайдаланган адамды кызмат ордунан бошотуу, узак убакыт бою кынтыксыз жүрүм-турум, майыптыкка же кесиптик билгичтиктин жоголушуна алып келген күтүлбөгөн окуя же оору ж.б.) саналат. Башка сөз менен айтканда, күнөөлүүнүн жашоосундагы өзгөрүүлөр так ушул адам тарабынан кылмыш жасоого түрткү болгон себептерди жана шарттардын милдеттүү түрдө жоюу зарыл.

Ушундан улам, шектелген же айыпталган адамдын конкреттүү жосундарын эске алуу менен, сот, прокурор, тергөөчү, кылмыш ишин токтотуу жазык мыйзамы тарабынан корголгон жарандардын (бир гана жабыркоочунун эмес), ошондой эле жалпы мамлекеттин кызыкчылыгына тийиштүү болбогон учурда гана бул институттун колдонулушуна жол берилет. Андай болбосо, жазык жоопкерчилигинен бошотуу социалдык жана укуктук маанисин жоготот,

баардыгын кечирүүгө алып келет же болбосо аны колдонуу максаты коррупциялык кызыкчылыктарды көздөө болуп калат.

Мыйзам ченемдүү болот, эгерде коомго чоң коркунуч келтирбесе, же коомго таптакыр коркунучу жок анча чоң эмес же орто оордуктагы кылмыш жасаган адам үчүн жазык жоопкерчилиги институтун ишке ашыруусу жалпы жазык мыйзамдарынын акыйкаттыгы жана гумандуулугу принциптеринин көз карашынан алып караганда максаттуу эмес болуп калат.

Ошентип, КЖКнын 65-беренесинин жана ЖПКнын 29-беренесинин мазмунунан жана беренелердин өз ара байланышынын маңызынан мыйзам чыгаруучу толугу менен, кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү адам белгиленген объективдүү жана субъективдүү себептерге карата коомго коркунучтуу болбой калуусун жоготот деп тааныйт жана жазык жоопкерчилигинен бошотуу мүмкүнчүлүгүн карайт.

3. КЖКнын 9-беренесине ылайык анча чоң коркунуч келтирбеген чоң оордукта эмес, анча оор эмес, оор жана өзгөчө оор кылмыштар болуп бөлүнгөн кылмыштарды коомго коркунуч келтирүү мүнөзүнө жана даражасына жараша бөлүштүрүлөт, алар жоопкерчиликти дифференциациялоонун негизи болуп саналат, анткени, тигил же бул категорияга байланышкан конкреттүү кылмышка таандык болушу менен аныкталган жазык-укуктук кесепеттер менен, анын ичинде жазык жоопкерчилигинен бошотуу менен байланышкан. Ушундан улам, биринчи жолу анча чоң коркунуч келтирбеген жана анча оор эмес кылмыштарды жасаган адам кылмышкерлердин бир категориясына кирет, ошондуктан аларды жазык жоопкерчилигинен бошотуунун негизи жана тартиби бирдей үлгүдө жөнгө салынууга тийиш. Бирок, мыйзам чыгаруучу КЖКнын 65-беренесин колдонуунун процесстик тартибин жөнгө салуу менен, КЖКнын 224, 225, 303-315-беренелеринде жана 281-берененин 3-бөлүгүндө каралган кылмыштарды жасаган адамдарды КЖКнын 65-беренесинде каралган негиздердин бар болгонуна карабастан, жазык жоопкерчилигинен бошотуу мүмкүнчүлүгүнөн ажыратууну белгилеген. Ушундан улам, ошол эле категорияга таандык жана окшош кырдаалда болгон, адамдардын укуктук жобосунун айырмаланышына жол берүү

менен, каралып жаткан мыйзам жобосу бардыгынын мыйзам алдында конституциялык теңдик принцибин бузат.

Андан сырткары, юридикалык теңдик принциби бир гана укуктардын эмес, милдеттердин да теңчилигин карайт. Теңдик принцибин ишке ашыруу бир гана жазык мыйзамынын жазаны тартууну жана анда каралган таасир этүүгө кабылууга теңдик милдетти гана эмес, тиешелүү негиздер жана шарттар болгондо, жазык жоопкерчилигинен бошотууга жарандардын тең мүмкүнчүлүктөрүн да карайт.

Конституциялык палата тарабынан каралып жаткан маселедеги мыйзам чыгаруучунун позициясы мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер, анын ичинде мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана башка аскер түзүлүштөрүнүн кызмат адамдары болуп саналган кылмыш субъекттеринин коомдук коркунучтуулугунун жогорку деңгээли менен акталат. Ушундан улам, чечимден келип чыккандай, аталган адамдарга, керектүү шарттар болгон учурда дагы, алардын өзгөчө статусунан жана ээлеп турган абалынан улам келип чыккан аталган адамдардын коомго жогорку коркунучтуулугунан улам, ЖПКнын 29-беренеси колдонула албайт.

Анын ортосунда, адамдын коомдук коркунуч даражасы мыйзам чыгаруучу тарабынан санкцияда эске алынган кылмыштын мүнөзү жана коомдук коркунучтуулугунун типтүү даражасына ылайык, кылмыш жасоонун субъективдүү жана объективдүү өзгөчөлүктөрүнөн келип чыккан укук ченемди колдонуучу тарабынан өз алдынча бааланат.

Кол салуунун коомдук коркунучунун түзүмүнө кол салган адамдын мүнөздөгөн дайындар киргизилбейт. Кылмыш объектисине таандык болгон белгилерди алсак, алар эреже катары, аталган курамга кирбейт, анткени жаш курагы да, жынысы да, кызмат абалы да, атайын субъекттин башка белгилери да өздөрүнөн өздөрү коомдук коркунучтуу жаратпайт. Атап айтканда, адамдын

кызмат абалы эмес, кызмат адамдын өзүнүн кызмат абалын колдонуу менен социалдык баалуулуктарга кол салуусу коркунучтуу жаратат.

Ошентип, конкреттүү кылмыш жасаган адамга карабастан, ал адамдын укуктук көз караштан коомдук коркунуч жаратуунун деңгээлин аныктоо мүмкүн эмес. Ушундан улам, Конституциялык палатанын ушундай мыйзам актоочу чаралардын киргизилиши ынанымдуу болуп саналбастан, укуктук көз караштан алып караганда, негизделбеген да болуп саналат.

Андан сырткары, Конституциялык палата текшерилип жаткан ченемдик жобонун конституциялуулугун кызматтык кылмыш субъектилери болуп саналган адамдардын аныкталган категориясына караштуу болгон деңгээлде тааныды, буга ылайык бул ченем КЖКнын 224, 225-беренелеринде каралган кылмыштар, ошондой эле алкогольдук, баңгилик жана башка мас абалында жасалган КЖКнын 281-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган кылмыштар жөнүндө жазык иши козголгон адамдарга колдонулбайт. Бул жагынан алып караганда, Конституциялык палатанын укуктук позициясы, буга ылайык мамлекеттик же муниципалдык кызмат адамы – кылмыш субъектиси (мисалы, КЖК 309-беренесинде каралган), КЖКнын 281-беренесинин 3-бөлүгүндө каралган алкогольдук, баңгилик жана башка мас абалында жасаган кылмыш субъектисине салыштырмалуу, жогорку коркунучтуу болуп саналат жана бул кылмыш ишинин кесепетинин оордугу негизделбеген көз карашы болот.¹

Кыргыз Республикасынын 2013-жылдын 30-июлундагы №169 «Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзам долбооруна негиздеме-

¹ 281-статья. Транспорт каражаттарынын кыймылынын жана аларды пайдалануунун коопсуздук эрежелерин бузуу

(1) Транспорт каражатын айдаган адам тарабынан транспорт каражаттарынын кыймылынын жана пайдалануунун коопсуздук эрежелеринин бузулушунан улам жабырлануучунун саламаттыгына анча оор эмес зыян келтирилсе, -

Жүзгө чейинки эсептик көрсөткүчтөрдүн өлчөмүндөгү айыпка же эки жылга чейинки мөөнөткө түзөтүү жумуштарына, же болбосо үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү иш жүргүзүү укугунан ажыратуу менен же анысы жок үч жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

(2) Ушул эле жосун жабырлануучунун өлүмүнө алып келсе же анын саламаттыгына оор зыян келтирсе, -

беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигин чектөөгө же үч жылга чейин белгилүү кызматты ээлөө же белгилүү иш жүргүзүү укугунан ажыратуу менен эки жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

(3) Ушул статьянын 2-бөлүгүндө каралган жосун бир нече адамдын өлүмүнө алып келсе, -

үч жылга чейинки мөөнөткө белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш жүргүзүү укугунан ажыратуу менен жети жылдан он жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

маалымкатты талдоосу, аны өркүндөтүүсүнүн негизги багыттары коррупция менен күрөшүү максатында жазык репрессиясын күчөтүүдө турат.

Буга байланыштуу, жазык-процесстик мыйзамдын көмөгү менен аныкталган бир коомдук курч социалдык көйгөйдү чечүү аракети көрүлүп жаткандыгын белгилей кетүү керек. Бир жагынан алып караганда, кызматтык кылмыштар сыяктуу мындай жосундар жарандардын бийликке болгон ишенимин жоготот, жана аны менен бирге мамлекеттин калыптанган салттарын бузат. Башка жагынан алып караганда, күнөөлүү адамдарга –мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлерге карата акталбаган негиздер боюнча жазык жоопкерчилигинен бошотуу институтунун колдонууга мүмкүн эместиги, Кыргызстандагы коррупция маселелерин чечилишинде күмөндүүлүктү жаратат. Кандай гана учур болбосун, талаш-тартыш туудурган ченемди колдонуу учурунда тигил же бул жактардын категориясына карата тандалма барынын мыйзам алдында теңдик принцибин бузат жана аныкталган кызмат абалы боюнча кодулоо жөнүндө күбөлөндүрөт.

ЖПК 29-беренесинин маңызы боюнча, сот, прокурор же тергөөчү адамдын коомго коркунуч келтирбей калгандыгына байланыштуу, жеке демилгеси менен жазык куугунтуктоону токтотуу жөнүндө чечим чыгарат. Аны менен бирге, иш жүзүндө бул негиз боюнча жазык куугунтоосун кыскартуусу жактоочунун өтүнүчү менен гана болуп жатат, жана айыпталуучунун, соттолуучунун өтүнүч берүүгө укугун белгилеген ЖПКнын 42-беренесинин 1-бөлүгүнүн 4-пункту менен толук бир макулдукка келген, КЖКнын 65-беренесинде каралган жазык иши боюнча шарттардын бирин калтырбай аткарылган учурда гана жүргүзүлөт (бул учурда жазык-процесстик мыйзамы процесстик аракеттер менен процесстик чечимдердин алкактарын чектебейт, анын жүргүзүлүшү жана кабыл алынышы жөнүндө жазык сот өндүрүшүнүн катышуучулары өтүнүч бере алышат). Бирок, талаш-тартышты туудурган ченемдин маңызынан алып караганда, КЖКнын 303-315-беренелери менен каралып жаткан кылмышты жасагандыгы үчүн жазык жоопкерчилигине тартылган адамдар үчүн, коомго бул адамдын коркунуч келтирбей калгандыгына байланыштуу жазык жоопкерчилигинен бошотуу жөнүндө өтүнүч берүү укугу өз маанисин жоготот. Бул көз караштан алып

караганда, талаш-тартышты туудурган ченемдик жобо барынын сот алдында тең экен деген конституциялык принципти кыйыр түрдө бузат.

Конституциялык палатанын чечими жазык мыйзамында барынын теңчилик принцибинин өзгөчөлүгү гумандуулук жана акыйкаттуулук принциби менен айкалышта турат деген корутунду менен негизделет. Көрсөтүлгөн принциптердин өз ара шартталган аракетин акталбаган негиздер боюнча жазык жоопкерчилигинен бошотуу институтунун маңызында көрсөтүлөт. Чындыгында, кылмышты жасаган күнөөлүү адамды кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу менен жазык ишин токтотуу, адам өкүнүчтө болгондугун, оңолдугун жана коомго коркунуч келтирбегендигин билдирип, аны бошотуу ага жазалоо чараларын көрүүгө караганда оң натыйжа алып келгендигин, ошондой эле биринчи жолу мыйзамды бузуп жаткан, оор кесепетке ээ болбогон, коомго коркунуч келтирбеген кылмыш жасаган жарандарга карата мамлекет тарабынан гумандуулуктун көрсөткөндүгүн белгилейт, ушул көз караштан алып караганда мындай аракет кандайдыр бир деңгээлде акыйкаттык болуп эсептелет. Аны менен бирге, мамлекет күнөөлүү адамдын кызматтык жана жумуш абалынын тигил же бул категориясына таандык болгондугу үчүн гана гумандуулуктан жана акыйкаттыктан баш тартууга укугу жок. Ошону менен бирге, бул позициядан алып караганда талаш-тартыш туудурган ченем кызматтык жана жумуш абалынын белгиси боюнча кодулоочу (кодулаган) белги болуп саналат.

Чечимдин резолютивдик бөлүгүнүн биринчи пунктунда Конституциялык палата ЖПКнын 29-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктунун ченемдик жобосу мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер, анын ичинде мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана башка аскер түзүлүштөрүнүн кызмат адамдары болуп саналган кылмыш субъекттерине карата кандай колдонулса, ошондой чарада Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө карама-каршы келбейт деп тааныйт. Ушундан улам, ушул ченемдик жобону кандайдыр бир башка чарада колдонуу,

Конституциялык палата тарабынан көрсөтүлгөн адамдар категориясына караштуу болбогон башка субъекттерге колдонулушу конституциялуу эмес болуп саналат.

Мындан сырткары, акталбаган негиздер боюнча кылмыш жоопкерчилигинен бошотуу институту мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер, анын ичинде мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелердин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн жана башка аскер түзүлүштөрүнүн кызмат адамдары болуп саналган кылмыш субъекттерине колдонула албайт деп токтоп чыгаруу менен, аталган адамдар бир гана кызматтык кылмыштардын субъекттери болбой тургандыгын эске алынган эмес. Ошондуктан, мыйзам чыгаруучу менен укук ченемди колдонуучунун бул Чечимди түшүнүүсүндө жана кабыл алуусунда белгилүү кыйынчылыктарды жаратпоо үчүн, Конституциялык палата талаш-тартыш туудурган ченемдин колдонуу даражасын аныктоо берүүгө болмок эмес.

Жалпысынан, жогоруда баяндалгандардын негизинде, талаш-тартыш туудурган ченемдик жобо Конституциянын 16-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет деп эсептейбиз.

Судьялар:

Э.Ж. Осконбаев

К.С. Сооронкулова